

UDK: 628.4

СТРАТЕШКА ОПРЕДЕЉЕЊА ЗА МУЛТИФУНКЦИОНАЛНИ КОНЦЕПТ ПОЉОПРИВРЕДЕ И ОЧУВАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Предраг Вуковић, Светлана Рољевић, Радојица Сарић

Институт за економику пољопривреде - Београд

predrag_v@mail.iep.bg.ac.rs svetlana_r@mail.iep.bg.ac.rs radojica_s@mail.iep.bg.ac.rs

Садржај: Концепт мултифункционалне пољопривреде подразумева проширивање уобичајеног поимања пољопривреде, нарочито у смислу потенцирања њеног социо-економског, културног и еколошког значаја. Наиме ограничења која су имала конвенционална схватања пољопривреде, интегрална, одржива и органска пољопривреда условили су стварање новог концепта који би обухватио примарну пољопривредну производњу са акцентом на заштити животне средине. Због великог броја чинилаца који је детерминишу важна је институционална подршка уз јак друштвени консензус. У том смислу као акт политичког опредељења још крајем прошле деценије је и Европска унија промовисала модел руралног развоја (CAP) који предпоставља мултифункционални карактер европске пољопривреде и њену развојну улогу у привреди и друштву. Имајући у виду опште друштвене тенденције и јавно изнета опредељења, разумљиво је што концепт заузео важно место у стратешким циљевима даљег развоја у нашој земљи.

Циљ рада је да укаже на значај примене мултифункционалног концепта развоја пољопривреде у Србији у складу са идејом и начелима очувања животне средине која је, ваља истаћи, у великој мери још увек очувана и не загађена.

Кључне речи: *пољопривреда, мултифункционалност, екологија, животна средина.*

УВОД

Као политичко – економски појам мултифункционалност пољопривреде се први пут појавила 1992. године на конференцији у *Rio de Janeiro* и већ током деведесетих се у политичким документима везаним за развојне концепције пољопривреде и села термин шире прихватио. Сматра се да је концепт настао као превасходни одговор на потребу да се реформисана Европска аграрна политика представи у политички прихватљивој форми опонентима WTO.

Ваља истаћи да за сада не постоји јединствено прихваћена дефиниција концепта мултифункционалне пољопривреде. У суштини концепт промовише да пољопривредна производња поред својих базичних функција, има и бројне непроизводне функције везане рурални и одржив развој али такође, и снажну друштвено-демографску функцију.

1. РАЗВОЈ КОНЦЕПТА МУЛТИФУНКЦИОНАЛНОСТИ

Примећено је током шездесетих година двадесетог века да је дошло до извесног удаљавања од до тада доминантног традиционалног схватања пољопривреде. Разлог је чињеница да је велики број аутора учео како је пољопривредна детерминисана великим бројем фактора који до тада нису били на адекватан начин третиран, а који су поред базичног схватања, такође, веома важни у њеном правилном појимању. У том смислу кренуло се са развојем неких алтернативних системима пољопривредне производње. То су биле конвенционална, интегрална, одржива, еколошка или органска и мултифункционална пољопривреда.

Табела 1. Системи пољопривредне производње

Ред. бр.	Системи пољопривреде	Опис
1.	Конвенционална	Производња хране за становништво (урбано и рурално), обезбеђење посла (запослења и доходка) за рурално становништво. Основно усмерење концепта је на расту продуктивности и обезбеђењу пуне запослености радне снаге у пољопривреди.
2.	Интегрална	Тежња је на редукацији примене опасних пестицида и других штетних састојака у пољопривредној производњи. Она не замењује конвенционалну али јој је сврха да допринесе унапређењу свести о потреби унапређења пољопривредне производње применом одговарајућих технологија у читавом ланцу производње, потрошње и прераде.
3.	Одржива	Акцент је на менаџменту како би се обезбедила константност у приносима на одређеним пољопривредним површинама.
4.	Еколошка (органска)	Тежња је да се смањи утицај хемијских и свих других штетних инпута у пољоприврди, како би се обезбедила органска производња хране.
5.	Мултифункционална	Настоји да обухвати све основне функције руралних подручја и обједини их у интересу (економском, социјалном, еколошком и др.) пољопривредних произвођача. Концепт обухвата примарну пољопривредну производњу са акцентом на заштити животне средине.

2. ПОЈАМ МУЛТИФУНКЦИОНАЛНОСТИ ПОЉОПРИВРЕДЕ

OECD (2001) мултифункционалност пољопривреде описује постојањем производних и непроизводних користи које настају као резултат пољопривредне производње. Непроизводне користи имају карактеристике екстерналија или јавних користи, које нису директно мерљиве на тржишту.

У том смислу ако овако тумачење прихватимо, онда је нужно извршити разчлањавање пољопривреде по функцијама како би се правилно тумачило постојање производних и непроизводних користи које она има на друштво. Функције се могу поделити на производну, еколошку и социјалну.

Производна функција, као што реч сама каже, подразумева производњу хране и сировина за прерађивачку индустрију и тржиште. На овај начин обезбеђује се прехрамбена сигурност и снабдевеност тржишта храном одговарајућег квалитета по прихватљивим ценама.

Социјална подразумева задржавање становништва на руралним просторима, као и равномеран развој свих делова територија у оквиру државе. Прецизније пољопривреда представља генератор развоја у забаченим областима у којима не постоји могућност за запослење становништва у индустрији или терцијарном сектору привреде.

Еколошка функција се огледа у очувању природних ресурса, као и очувању биодиверзитетске функције али и културне баштине руралних подручја.

Велики број изнетих различитих погледа на мултифункционалност пољопривреде се може објединити у становишту да је концепт настао од креатора одређених аграрних политичких и економских мера. Првобитна и првенствена карактеристика изнетих ставова је била да су субјективни, идеолошки и прагматично мотивисани. По неким мишљењима појава концепта је резултат тежње ЕУ да оправда и задржи своје аграрне субвенције.

У документима Специјалног Комитета за пољопривреду ЕУ из 1999. године појам мултифункционалне пољопривреде се разматра у контексту производње хране, конзервације простора, заштите животне средине и планског коришћења земљишта. У каснијим тумачењима мултифункционалности се додају одговарајуће функције, тако да би по овим тумачењима она има следеће:

- 1) пољопривредно производну,
- 2) еколошку,
- 3) кохезиону (фаворизује интеграцију становника, промовише хоризонталну једнакост али се залаже да поједине друштвене групе не буду маргинализоване),
- 4) рекреациону,
- 5) резиденцијалну и културну.

Из напред изнетог јасно је да пољопривредна производња поред своје примарне функције поседује и могућност доприноса еколошкој заштити, обнови природних ресурса и заштити биодиверзитета. Ове чињенице довеле су је до закључка да у оквиру новог модела пољопривреде, произвођачи треба да буду и финансијски компезирани.

У циљу појашњења појма мултифункционалности и њеног значаја, Европска комисија је 1998. године истакла:

"Вековима је европска пољопривреда обављала многе функције у економији и очувању животне средине, и представљала проминентни фактор у друштву у погледу бриге о земљишном ресурсу. То је управо разлог из којег је од виталног значаја да се мултифункционална пољопривреда развије широм Европе, што подразумева подручја која се суочавају са специфичним проблемима"

У даљем тексту истог документа се истиче:

"Фундаментална разлика између европског модела и модела наших конкурената лежи управо у мултифункционалној природи европске пољопривреде и улоге коју она има у целокупном економском систему, одржању еколошких стандарда у друштву у целини и коначно очувању руралног пејсажа".¹

3. ОРГАНСКА ПОЉОПРИВРЕДНА ПРОИЗВОДЊА У СРБИЈИ И КОНЦЕПТ МУЛТИФУНКЦИОНАЛНОСТИ

Србија је након Другог светског рата у економској политици због сировинских ресурса са којима је располагала и наслеђене индустријске неразвијености, третирана првенствено као извор сировина за високо развијене индустријске центре. Пољопривреда је требала да представља окосницу укупног привредног развоја у њој. Управо као резултат оваквих ставова и политике која је вођена, ми данас имамо *"колико-толико"* очуван природни амбијент у великом делу територије, што се може оценити са становишта екологије као предност.

Рурална подручја заузимају данас око 80% територије Републике Србије и на овим подручјима живи по попису из 2002. године 43,6% укупног броја становника. Из ових података јасан је и значај који она имају на укупан живот грађана.

У документу "Стратегија пољопривреде Републике Србије", јасно се у тексту уочава аспирација земље ка чланству у ЕУ. Такође, приметно је и да у оквиру Заједничке аграрне политике често се користе речи: рурални развој, здравствено безбедна храна, очување животне средине, органска пољопривреда итд.

Органска пољопривреда представља еколошки, социјално и економски здраву производњу хране. Она у великој мери смањује ослањање на спољне инпуте како хемијске, тако и органске, а уместо тога потенцира утицај закона природе на повећање приноса и отпорности на разне болести. Овакав систем производње повећава биодиверзитет и производну способност земљишта као основу за успешну пољопривредну производњу. Поштујући природни капацитет биљака, животиња и земљишта, органска пољопривреда циља да оптимизира квалитет у свим аспектима пољопривреде и животне околине. У том смислу она представља саставни део концепта мултифункционалности који је изнет од стране ЕУ и уједно фактор очувања природног амбијента.

Основни принципи органске пољопривредне производње су производња хране високог квалитета, уз очување и одржавање генетске разноврсности агро и еко система, одржавање и повећање производне способности земљишта, смањење свих облика загађивања који могу да буду последица пољопривредне производње како би се створили услови за задовољење основних животних потреба пољопривредних произвођача, стицање одговарајуће добити и задовољења сопственим радом.

Органска пољопривреда је у потпуности контролисана производња. Међутим, на основу правилника IFOAM-а (Светско удружење органских произвођача) услови производње се морају прилагодити условима који су специфични за сваку земљу у којој се одвија органска пољопривредна производња, а такође и законски регулисати. Зато подручје на коме се заснива органска пољопривредна производња мора прецизно испуњавати дефинисане услове. То подразумева изолованост

¹ Commission of the European communities (1998) "Proposals for Council regulations (EC) concerning reform of the common agricultural policy", COM (1998) 158, CEC, Brussels

земљишних парцела, сточарских фарми и прерађивачких капацитета од могућих извора загађења, затим воду за наводњавање одговарајућег квалитета, усклађен развој биљне и сточарске производње и оспособљеност стручњака и произвођача за органску пољопривреду уз обавезно континуално иновирање знања.

У Србији откупни токови органских пољопривредних производа функционишу релативно добро у поређењу са онима који су везани за конвенционалне пољопривредне производе.

Органска пољопривредна производња је заступљена широм Србије на различитим локацијама и у различитој мери. Подаци из 2005. године показују да је органска пољопривредна производња у различитим видовима заступљена на око 6.800ха обрадивих површина уз око 12.000 ха у прелазном периоду. Ту треба додати и око 300.000 ха шума као површина, такође под органском пољопривредном производњом, јер се са тих површина врши сакупљање шумског воћа и лековитог биља.

Органски начини производње веома је битан за одржив развој руралних подручја. Често се потенцира улога коју може да има у земљама у транзицији, а које се суочавају са низом проблема који оптерећују пољопривреду. То су пре свега:

- Распад великих агро-индустријских комплекса
- Отпуштање радника
- Раст незапослености
- Инфлација
- Увоз стране не квалитетне хране итд.

Ставови о важности коју има органска пољопривреда за развој руралних заједница се могу поткрепити следећим разлозима:

- Она подстиче конзумирање здраве хране унутар регије;
- Смањује трошкове производње и транспорта;
- Ствара подлогу за развој еко-туризма, јер је унутар националних паркова и паркова природе могуће заснивати само органску пољопривредну производњу;
- Одржава разноликост живих бића али и
- Социално-културно насеђе руралних средина.

Дакле, она има и може да има снажно упориште у постојећим ресурсима Србије. Међутим, потенцијали за њен развој свакако нису искориштени у мери којој то могу постати. Имајући у виду изнете ставове о мултифункционалности пољопривреде и ономе што органска пољопривредна производња подразумева, као и тежњи наше земље ка европским интеграцијама, она се свакако може инкорпорирати у токове руралног развоја и постати један од ослонаца будућег развоја руралних подручја.

4. МУЛТИФУНКЦИОНАЛНОСТ И НЕОПХОДНОСТ ПЛАНИРАЊА РУРАЛНОГ РАЗВОЈА

У уводном делу "Стратегије пољопривреде Републике Србије", истиче се да будући развој пољопривреде треба да се остварује у три етапе.

Прва, представља завршетак започетог процеса транзиције. Тежња је да се изврши изградња и успостављање ефикасних институција који је својствен тржишном начину привређивања.

Друга, представља процес интеграције земље у ЕУ. Кроз овај процес ће морати да прођу све институције у нашој земљи.

Трећа, подразумева модернизацију и реконструкцију целокупног аграрног сектора, што је неминован и свакако нужан корак.

Уз констатацију да дефинисање циљева развоја пољопривреде треба да се изврши уз потпуну партиципацију пољопривредних произвођача као основних носилаца пољопривредне производње у Стратегији се пошло од одређених циљева који се могу исказати у следећем ставовима:

- 1) Изградити конкурентан (одржив и ефикасан) пољопривредни сектор.
- 2) Обезбедити подршку пољопривредним произвођачима који зависе од пољопривредне производње, а нису у стању да прате започети процес реформи.
- 3) Омогућити производњу хране која ће оговорити расућим захтевима потрошача у погледу квалитета и здравствене безбедности.
- 4) Осигурати подршку селу за његов одржив развој.
- 5) Еколошка компонента мора бити задовољена како би се првенствено обезбедило очување животне средине од утицаја пољопривредне производње.
- 6) Предузети све неопходне кораке како би се извршила припрема Српске пољопривреде за интеграцију у ЕУ.
- 7) Усагласити домаћу трговинску политику у области пољопривреде са правилима СТО.

Из наведених циљева јасно је да ће процес реформи захватити све сегменте наше пољопривреде. Утолико је јасно и да ће концепт њене мултифункционалности све више добијати на значају. Ово тим пре, јер се у стратегији јасно наглашава да у годинама које следе, акценат се мора ставити на она газдинства која ће вршити комерцијализацију своје производње.

У том смислу сви ресурси са којима располаже једно газдинство морају бити стављени у функцију остварења прихода домаћина, а на начин на који ће постати импулс развоју средине у којој домаћин живи. Идеја је да се на овај начин сотворе шансе како би се оживело село и неправедно запостављена рурална подручја. Наравно, ово несме бити предмет одређених парцијалних програма, већ пре свега интегрални процес, који ће захватити сва подручја земље. Дакле, нужно је извршити планирање руралног развоја на нивоу целе земље као целине у чему ће мнинстарство пољопривреде морати да одигра важну улогу. Као нужан корак намеће се и усвајање одговарајућих модела руралног развоја.

Имајући у виду географски диверзитет територије Републике Србије нужно би било да Влада Републике Србије одреди генералне правце и принципе аграрне политике који ће бити вођени у будућности. Такође, неопходно је дефинисати начине за њено финансирање и спровођење.

Уколико дође до погрешног избора пројекта руралног развоја, код постојања различитих нивоа и ефеката улагања у поједине пројекте, могу да настану опортунентни трошкови, што ће се веома негативно одразити на и онако осиромашено и запостављено српско село. У том смислу ова проблематика је веома осетљива и несме бити препуштена стихији, већ мора бити предмет озбиљних анализа како би се предупредиле све евентуалне негативне конеквенце.

Очекивања су да се на овај начин изврши заустављање негативних демографских, економских и социјалних трендова и уједно омогући очување природног (еколошког) и културног амбијента сеоских средина, што је и циљ руралног развоја и уједно у складу са захтеваним моделом мултифункционалности.

ЗАКЉУЧАК

Србија се налази у процесу интеграције у све токове ЕУ. Један од модела који се тражи, свакако, је и мултифункционални концепт пољопривреде који је предвиђен као акт политичког опредељења још крајем прошле деценије. Имајући у виду наслеђе са којима располаже, као и тренутну ситуацију у пољопривреди, очекивања су да ће уз одговарајуће напоре и улагања у пољопривреду, Србија успети да се прилагоди захтевима ЕУ. Еколошка компонента је важн чинилац у њеном будућем развоју. Имајући у виду очуваност природног амбијента и ресурса, као једна од могућности развоја сеоских средина нужно се намеће органска производња хране која уз одговарајућа подстицајна средства може постати фактор очувања српског села и спречавања свих негативних тенденција које су тренутно присутне (економских, социјалних, еколошких) и на овај начин ојачати конкурентност пољопривредних производа на међународном тржишту и наше земље у целини. У том смислу Влада и Министарство пољопривреде морају дефинисати јасне правце и принципе на којима мора да се базира будући развој руралних подручја, првенствено имајући у виду географски диверзитет територије Републике. Ово тим пре јер би препуштање стијхијском процесу развоја се веома негативно одразило на ионако осиромашено село. То је уједно и у складу са стратешки прокламованим начелима мултифункционалног развоја пољопривреде.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Commission of the European communities (1998): *Proposals for Council regulations (EC) concerning reform of the common agricultural policy*. COM (1998) 158, CEC, Brussels.
- [2] *Стратегија развоја пољопривреде Републике Србије*. Влада Републике Србије, Министарство пољопривреде. www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678
- [3] Јонел Субић, Наташа Цецић, Предраг Вуковић (2008): *Мере аграрне политике за унапређење сеоских заједница на маргиналним и осталим подручјима Србије*. Економика, Ниш, 2008. број 3-4.
- [4] Богданов Наталија, Ђорђевић-Милошевић Сузана (2005): *Мултифункционална пољопривреда – концепт и институционални оквир*. Тематски зборник "Мултифункционална пољопривреда и рурални развој", Институт за економику пољопривреде, Београд.
- [5] Славица Арсић, Наташа Цецић, Предраг Вуковић (2007): *Органска пољопривреда у функцији заштите животне средине*. Стр. 9-17 XII саветовање о биотехнологији – зборник радова Vol. 12 (13), 2007 Чачак 02-03 март 2007 године.

Рад је део истраживања на пројекту "Мултифункционална пољопривреда и рурални развој у функцији прикључења Републике Србије у Европску унију" - 149007, Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

STRATEGIC PREFERENCES FOR MULTIFUNCTIONAL CONCEPT OF AGRICULTURE AND ENVIRONMENTAL PROTECTION

Predrag Vuković, Svetlana Roljević, Radojica Sarić

Институт за економику пољопривреде - Београд

predrag_v@mail.iep.bg.ac.rs svetlana_r@mail.iep.bg.ac.rs radojica_s@mail.iep.bg.ac.rs

Abstract: The concept of multifunctional agriculture implies the extension of the usual understanding of agriculture, especially in terms of potentiation of the socio-economic, cultural, and ecological importance. Namely that restrictions had conventional understanding of agriculture, integral, sustainable and organic agriculture caused the creation of a new concept, which would include primary agricultural production with emphasis on the protection of the environment. Due to the large number of factors that determine the necessary institutional support with a strong social consensus. In this sense, an act of political affiliation at the end of the last decade the European Union promote a model of rural development (CAP), which it multifunctional character of European agriculture and its role in the development of economy and society. Bearing in mind the general social trends and preferences in our country, which is understandably important concept took place in the further development of strategic commitments.

The aim of this paper is to point out the importance of applying the concept of multifunctional development of agriculture in Serbia in accordance with the ideas and principles of preservation of the environment which, it noted, to a large extent still preserved and is not polluted.

Key words: *agriculture, multifunctionality, ecology, environment.*